

Sirds ķirurgs

**ROMANS
LĀČIS**

Kardioķirurgs ROMANS LĀCIS ir leģenda. Viņš un viņa uzticamā komanda 2002. gada 10. aprīlī veica revolūciju Latvijas kardioloģijā, pārstādot pirmo sirdi valstī. Kopš tā laika aizritējuši astoņpadsmit gadi un izcilais ķirurgs otru iespēju dzīvot sniedzis diviem dučiem cilvēku, bet kopumā savas karjeras laikā operējis vairākus tūkstošus pacientu.

♥ Ralfs Dravnieks

Sēdieties. Es tagad ar jums runāšu kā ar studentu. Uzēdiet konfektes. Kafiju jums tūdaļ atnesīs. Lūk, pie sienas ir ekrāns. Paskatīsimies, kas notiek pasaulē, izskriesim cauri ziņām. Tā es daru arī ar studentiem. Mēs dzīvojam smukā, labā valstiņā, un mēs ļoti bieži domājam, ka esam pasaules naba un ka pasaules problēmas mūs neskars. Vai saistībā ar koronavīrusu vajadzētu celt paniku? Nekādā gadījumā. Dažkārt studentiem rādu šādus piemērus, lai viņi saprastu, kas ir daudz un kas ir maz. Redz, šobrīd vīrusa upuru skaits pārsniedz divus tūkstošus. Rīgā vai Latvijā tās būtu briesmas. Piekritīsiet?

– **Cik iedzīvotāju ir Ķīnā?**

– Šķiet, pusotra miljarda. Uz planētas kopumā dzīvo aptuveni 7,7 miljardi iedzīvotāju. Vai jūs zināt, cik ir viens miljards? Simts miljoni? Nē. Viens miljards ir viens tūkstotis miljonu. Sirds slimību pasaulē ir briesmīgi daudz. Un te mēs atkal nonākam pie prātojuma – kas ir daudz un kas maz.

operēju joprojām. Arī šodien man paredzēta operācija.

– **Bet vairs neturat roku uz pulsa višiem notikumiem.**

– Es centos to darīt, bet kādam dažkārt tas var nepatikt.

– **Kā tas ir – pieņemt paaudžu un varas maiņu?**

– Tas ir sarežģīts process. Grūti. Lielā mērā tas atkarīgs no sabiedrības – cik tā izaugusi kopumā. Dažkārt šādi procesi notiek robusti – ar nūju, rungu vai cirvi. Katrā ziņā mans variants nav tas sliktākais. Drīzāk pretēji – *super*, labi. Kad ģenerālis kļūst par ierindnieku, viņš var rakstīt grāmatas, audzināt jauno paaudzi un parunāt ar korespondentiem.

Es šo faktu pieņemu ar prātu – paaudžu maiņai jābūt. Par to nav šaubu. Bet pārmaiņām jābūt pārdomātām un intelīģentām. Dažkārt saviem studentiem saku, ka jaunā paaudze ekonomikā, politikā, medicīnā vai zinātnē nedomā par vēsturi. Es labprāt pieminu vēsturi un faktu, ka ēģiptieši mūmijām atstāja sirdi. Pētījumi

Cilvēks, kurš iet uz operāciju, pārdzīvo. Jo viņa IQ ir augstāks, jo viņš vairāk pārdzīvo.

– **Jūs sākat ar nelielu prezentāciju no savas ikdienas ar studentiem. Kāds šobrīd ir jūsu ikdienas ritms?**

– Tagad mierīgāks. Es vairs neesmu Sirds ķirurģijas centra vadītājs. Notikusi paaudžu maiņa. Dažkārt pozīciju maiņas ir ļoti smagas un grūtas.

– **Bez šaubām, jo runa taču ir par varu.**

– Nu, protams. Es dažkārt satraucos, bet tad mani draugi un kolēģi saka, lai to nedaru. Pēc visa, kas padarīts, varētu turpināt darīt labu un dzīvot mierīgi. Es

liecina, ka arī senajiem ēģiptiešiem bijusi ateroskleroze. Pat četrdesmit un vairāk procentu slimību ir senas, vēsturiskas. Bet, kad jaunais cilvēks iesaistās procesos, viņš uzskata, ka viss iepriekšējais ir blefs, un sāk visu no jauna. Es saviem studentiem jautāju, vai viņi ieklausās savos vectētiņos un vecmāmiņās. Ir tādas nacionalitātes, kas ļoti ieklausās savos vecajos.

– **Vai jūs jūtat, ka autoritāte, kuru gadu laikā esat sev veidojis, tagad sāk slīdēt ārā no rokām?**

ANAMNĒZE

- Ārsts, kurš 2002. gada 10. aprīlī veica pirmo sirds transplantāciju Latvijā.
- No 1998. līdz 2017. gadam vadījis Latvijas Sirds ķirurģijas centru. Tagad strādā par kardioķirurgu P. Stradiņa kliniskajā universitātes slimnīcā.
- Rīgas Stradiņa universitātes Ķirurģijas katedras profesors.
- 2015. gada septembrī profesors Lācis un viņa komanda veica sirds transplantāciju desmit gadu vecai meitenītei Alisei Muižniecei. Arī bijušā valsts prezidenta Raimonds Vējoņa sirds operācija notikusi daktera Lāča vadībā.
- Profesionāli specializējies Maskavā, Viļņā, Hannoverē, Minhenē, Gēteborgā, Berlinē, ASV un daudz kur citur visā pasaulē.
- Saņēmis vairākus nozīmīgus apbalvojumus, tostarp Latvijas Ministru kabineta apbalvojumu – medaļu par izcilu ieguldījumu Latvijas zinātnes attīstībā, bet 2004. gadā kļuvis par Triju Zvaigžņu ordena virsnieku.
- Dzīvo ar moto, ka tikai liels un godīgs darbs ir patiesa vērtība un par to var just gandarījumu. «Mans ikdienas darbs ir mans lielākais prieks un hobijs. Bet patik arī ceļot un vasarā lasīt sēnes un plaut zāli.»
- Literatūrā iecienīti Dena Brauna darbi. Aizrauj Diānas Bērzas *Enģeļu vēstījumi* un *Labrīt, laimīgo cilvēki!*, kā arī Māras Rikmanes *Viens visā, viss vienā*.
- Mīļākā kinofilma – Jāņa Streiča klasika *Limuzīns Jāņu nakts krāsā*.
- Precējies ar brīnišķīgu sievu Sandru un ir tētis četriem izcili mīļiem bērniem – Andai, Sandrai, Ilzei un Jānim.
- Dzimis 1946. gada 1. janvārī.

– Es pie sevis domāju, bet citiem spriest, vai tā ir taisnība. Proti, nekad necentos saglabāt tādu stāvokli, lai tikai es būtu vienīgais, kurš kaut ko var. Es nerīkojos tā, kā mēdz rīkoties citi vadītāji, kuri spējīgos darbiniekus ļoti solīdā veidā nobloķē, lai tie paliktu apakšā un neattīstītos. Es ļāvu cilvēkiem darīt. Mans piemērs par vadītājiem, kuri bloķē padotos, ir izplatīts. Zinu, tas notiek arī medicīnā, un tas ir kaitīgi, jo galu galā mēs visi kopā esam sabiedrība.

– **Kādā intervijā teicāt, ka jums ir dabiska vēlme pretoties aizliegumiem.**

– Ja esat gudrs, arī jūs pretojaties un neklausāt pilnīgi visam, ko priekšnieks saka vai liek darīt. Es, piemēram, idejiski ļoti pretojos jaunajam augstskolu pārvaldības modelim, kāds šobrīd Latvijā tiek ieviests. Saka, būs labāk. Nu, nezinu. Esmu vecāks cilvēks. Ļoti konservatīvs. Uzmanīgs. Piesardzīgs. Un tagad šī jaunā pārraudzības sistēma ar padomēm man šķiet *crazy* (*traka – angļu val. – aut.*).

– **Jums pašam ir svarīgi, ka esat piedalījies vēstures rakstīšanā?**

Studiju grupa Rīgas Medicīnas institūtā saviesīgā srietā pie anatomikuma – 1980. gads. 10 gadi pēc institūta beigšanas.

– Katrs no mums vairāk vai mazāk kaut ko atstāj. Tas atkarīgs no Dieva, gadījuma, nejaušībām, varbūtībām. Man ir gandarījums par paveikto. Es esmu Rotari kluba biedrs. Viens no kustības pamatnoteikumiem ir – darīt kaut ko labu.

– **Ko nozīmē – darīt labu?**

– Darīt cilvēkiem labu. Proti, lai mana rīcība kādam citam nenodarītu pāri vai neliktu justies slikti. Ja es jums varu palīdzēt, es to vienmēr arī darīšu. Apmēram tā. Skatoties uz cipariem, zinu, ka esmu darījis labu un manas rīcības dēļ cilvēkiem lielākoties ir bijusi iespēja dzīvot ilgāk.

– **Divdesmit gadu vecumā jums bija sajūta, ka dzīvē izdarīsiet ko labu?**

– Nē. Tad jādomā, ko es tolaik vispār darīju... Tobrīd es vēl tikai domāju, ko dzīvē darīt. Es gribēju apceļot pasauli. Tie bija citi laiki, cita valsts ar citu ekonomisko un politisko formātu. Arī pavisam citi principi mūs vadīja. Ne viss bija sliktis, jo mēs bijām jauni.

Esmu uz savu dzīvi atskatījies. Kad biju puiselis, dažas manas izdarības bija ļoti neprātīgas. Kāds pat teiktu – ārpriests! Es nedzīvoju bez uzraudzības. Man bija ļoti labi vecāki, bet viņi bija aizņemti darbā. Apkārtējā vide tolaik bija drošāka, nekā tā ir tagad. Kurš gan, dzīvojot Siguldā, nepeldas Gaujā? Arī es to darīju. Tagad jau vairākus gadu desmitus to nedara, bet tolaik, manā bērnībā, pa Gauju pludināja baļķus. Es diezgan labi peldēju. Kas tā bija par sajūtu peldēt kopā ar baļķiem zem Gaujas tilta pa krācēm! Tā bija nemirstības sajūta. Tāda dzīvē piemīt katram cilvēkam.

Atceros tūristus uz tilta, kuri mūs pamanīja. Iesākumā šķita, ka viņi mūs pavada ar sajūsmas saucieniem, taču tad sapratu, ka tie ir kliegzieni, kas pildīti šausmām.

– **Vēl kaut ko tikpat pārgalvīgu dzīvē esat darījis?**

– Jaunībā mēdz būt darbības, kurām prāts neseko. Siguldā, kur tagad atrodas bobsleja trase, tur, lejā pie Gaujas, ir saliņa. Mēs, astoņus deviņus gadus veci puīšļi, gājām uz saliņu pa upes straumi, brienot ūdenī līdz kaklam. Uz saliņas bija forši. Varēja pasauļoties. Bet, kad vajadzēja iet mājās, krastā nekādi vairs nevarēja tikt, jo pa ceļu, pa kuru atnācām, iet nevar. Tas būtu pret straumi, tātad neiespējami. Arī tālāk ceļš nav labs – upe ir krāčaina, atvāriem pilna. Šādā situācijā iestājas panika. Mēs toreiz uz saliņas bijām divatā. Sagadījās, ka kāds jauns vīrietis atnāca nopeldēties, pamanīja mūs un pārnesa pa vienam otrā krastā.

– **Vai atceraties kādu nesenu epizodi, kurā bijāt lielas izvēles priekšā?**

– Man katru dienu jāpieņem atbildīgi lēmumi.

– **Protams, esat ķirurgs. Lieli lēmumi – tā ir jūsu darba ikdiens. Bet kā ar lēmumiem ārpus slimnīcas sienām?**

– Droši vien man kāds palīdz šādus lēmumus pieņemt. Pavisam nopietni. Nedomāju, ka dzīvē, pametāties ar ro-

kām pa gaisu, gadās pieņemt pareizos lēmumus.

Es varu vilkt paralēles ar sirds transplantāciju 2002. gada 10. aprīlī. Mēs šim solim ļoti cītīgi gatavojāmies. Vēsturiski transplantācijas mēģinājumi globālā mērogā ir cietuši milzu sakāves. Attiecībā uz neveiksmīgajiem mēģinājumiem, mums viss notika apbrīnojami gludi. Vai mēs tiešām bijām tik ārkārtīgi talantīgi? Es nezinu...

– **Jūs bijāt labi gatavojušies...**

– Jā, jums taisnība. Bet arī mūsu priekšteči gatavojās. Protams, jāņem vērā laika novirze. Mums paveicās, jo nākamajā dienā pēc operācijas paciente Tatjana Ostele ar mums sarunājās ar jaunu sirdi krūtīs. Reiz man kāds žurnālists jautāja, vai pirmā sirds transplantācija nebija avantūra. Nē, nebija, jo mēs tam gatavojāmies. Pirms tam notika eksperimenti ar dzīvniekiem. Šodien tas būtu neiedomājami. Tāpat

mēs imitējām operāciju morgā ar diviem mirušiem cilvēkiem. Arī tas mūsdienās vairs nebūtu iespējams.

– **Bet kāpēc neatkāpjaties no uzskata, ka transplantācijā kāds augstāks spēks jums stāvēja klāt?**

– Tāpēc, ka viss noritēja pārāk gludi. 1964. gadā Amerikā notika pirmā sirds transplantācija no mērkaķa cilvēkam. Sugu robežas pārkāpt nevar, tāpēc cilvēks uzreiz nomira. 1967. gadā Kristiāns Bernards veica pirmo veiksmīgo sirds transplantācijas operāciju. Tā bija revolūcija. Tas nekas, ka pacients nodzīvoja vien astoņpadsmit dienas. Svarīgs bija fakts – tas ir iespējams. Tikmēr Padomju Savienībā veselības ministrs Boriss Petrovskis, kurš pats bija sirds ķirurgs, izdod rīkojumu un aizliedz sirds transplantāciju valstī. Daži uzskata, ka viņš bremzēja progresu, bet es domāju, ka viņš rīkojās gudri. Ja Petrovskis nebūtu izdevis liegumu, katrā sādžā vietējais dakteris būtu mēģinājis darīt to pašu.

– **Mani interesē, kā jūs varējāt zināt, ka esat gatavi veikt šo atbildīgo operāciju.**

– To nekad nevar zināt.

Pirmkārt, mums bija paciente, kurai bija nepieciešama operācija. Otrkārt, parādījās donors. Tālāk seko jautājums – vai mēs to spēsim? Sirds transplantācijas operācijas pamatā jābūt spēcīgai māks-

līgajai asinsritei. Un tā mums bija, tāpat kā anesteziologi un reanimācija, kas darbojās labi. Visa komanda sastāvēja no cilvēkiem, uz kuriem var paļauties. Vai mēs tehniski spēsim operāciju veikt? Uz šo jautājumu nevarēja atbildēt viennozīmīgi apstiprinoši. Pirms tam mēs bijām domājuši, lasījuši, redzējuši, skatījušies un zīmējuši. Mēs nodemonstrējām, ka sirds ķirurģija Latvijā ir augstā līmenī. Un ne tikai. Šī operācija nebūtu iespējama arī bez Rāfaļa Rozentāla vadītā transplantoloģijas centra. Viņa atbalsts bija neizsakāms, jo tieši imunoloģisko konfliktu novēršana sākas jau operācijas laikā.

Ārsta profesija tomēr ir aizraujoša. Tas nav tikai parasts amats. Toreiz, pēc pirmās transplantācijas, man uz ielas mēdza nākt klāt pilnīgi sveši cilvēki, kas izteica atzinību. Lūk, tāpēc ir vērts dzīvot.

– **Cik sirdis esat pārstādījis?**

– Divdesmit piecas.

– **Darīsiet to vēl?**

– Laikam nē. Esmu citā pozīcijā. Mēs jau runājam par rokādi. Tagad Uldis Strazdiņš ir nodaļas vadītājs, virsārsts. Turpmāk viņš transplantēs sirdis.

– **Ir tādas operācijas, no kurām šodien atsakāties?**

– (*Smejas.*) Man drīzāk tādas pat nepie-dāvā. Man kādreiz ļoti patika mehānisko siržu implantācija. Tagad es to nedaru. Šobrīd galvenokārt lieku sirds vārstuļus. Veicu divas operācijas nedēļā.

Mēs daudz runājam par operācijām, bet varbūt nedaudz piemirsām, ka aiz tā visa vienmēr stāv reāli īsti cilvēki, kuri šīs operācijas piedzīvo. Ikviens cilvēks apzinās, ka operācija ir risks dzīvībai, jo sirds operāciju laikā visā pasaulē cilvēki arī mirst. Tas ir pavisam reāli. Cilvēks, kurš iet uz operāciju, par to domā un pārdzīvo. Jo viņa IQ ir augstāks, jo viņš vairāk pārdzīvo. Cilvēkam, kuram veic šādu operāciju, pirms tās ir jāsakārto visi notariālie dokumenti, jo operācijas laikā sirds tiek apstādināta pavisam burtiski.

– **Vai pacienti pēc sirds transplantācijas nav teikuši, ka jūtas kā citi cilvēki?**

– Nē, ne tādā ziņā, kā jūs domājat. Bet šie cilvēki jūtas labi. Viņi beidzot var ievilkāt elpu. Cilvēkam, kuram ir sirds mazspēja, trūkst elpas. No tā veidojas trauksme, un cilvēks intuitīvi jūt, ka pie-nākušas dzīves beigas. Tādā ziņā gan var teikt, ka pēc operācijas viņi ir pamodušies kā citi cilvēki.

– **Cik gadu jums šobrīd ir?**

– Daudz. Jau septiņdesmit četri.

– **No kurienes jums tā jauda un izturība šādā vecumā joprojām operēt?**

– No Dieva. Tāds es esmu. Uz sporta zāli neeju. Vien tik, cik no rīta izvingrojos, katru rītu desmit minūtes vicinu rokas. To man vajag. Sieva saka, man vajadzētu iet peldēt. Es atbildu, ka iešu un jau gatavojos to darīt. Tā jau gadiem gatavojos. Dažkārt uz ielas redzu večus – jaunākus par mani, bet viņi ir knapāki. Es iekšēji lepojos, nevienam skaļi to nesaku.

– **Tagad jūs man to pateicāt.**

– Es lepojos un priecājos, ka esmu tāds, kāds esmu. Rokas man netrīc, kauli īpaši nesāp.

– **Laikam nedrīkst pārāk ērti iesēsties dīvanā. Iespējams, tā ir atslēga, kā nenovēcot.**

– Tieši tā. Kad man pienāca pensijas laiks, es aiztaisīju ausis un izlikos, ka tas neattiecas uz mani. Daži man teica, ka esmu dumjš, jo zaudēju naudu. Es gadiem negāju un nekārtoju pensiju.

– **Kad jūs sniedzāt interviju septiņdesmit gadu vecumā, teicāt, ka esat piecdesmit gadu vecs.**

– Tā var gadīties. Universitātē regulāri notiek senioru salidojumi. Mani uz tiem aicina, bet es uz tiem neeju.

Pat ja neviens neredz, kā tu savu konkurentu nogrūd no klints, tā darīt nedrīkst.

– **Jo jūs neesat seniors.**

– (*Smejas.*) Protams, ka neesmu. Absolūti. Ja es aiziešu uz senioru salidojumu, ar to būs beigas.

– **Par jums ir uzrakstīta grāmata, uzņemta filma, jūs esat pionieris sirds transplantācijā Latvijā, esat operējis sirdi eksprezidentam Raimondam Vējonim... Ko jūs vēl gribētu izdarīt?**

– Darīt labu. Patīk vai nepatīk, bet man jārēķinās ar saviem gadiem, ko vēl lai es sev izvīzru? Mans uzdevums pašreiz ir ar aizrautību savas zināšanas nodot citiem. Es saviem studentiem stāstu, ka sirds nav tikai sūknis. Tas ir dvēseles mājoklis, lai viņi domā plašāk.

Ārpus medicīnas man ir ģimene un četri bērni. Divi no viņiem ir mediķi. Dēls iet manās pēdās.

– **Jums tas ir svarīgi?**

– Man tas ir liels gandarījums. Man gribas, lai viņam viss ir labi. Bet, lai tā būtu, viņam pašam viss ir jāizdara. Ielikt rokās neko nevaru. Tagad dēls ir Vīnē *Erasmus* apmaiņas programmā. Varbūt viņš izdomās tur palikt. Man, protams, gribētos,

lai viņš atgriežas Latvijā, bet nekad jau nevar zināt, jo te ir pārāk daudz mīnusu. Taču, neskatoties uz to, šī ir mūsu zeme. Es pats nekad neesmu domājis, kā tikt prom no šejienes. Te gaiss un koki ir citādāki. Mēs esam dažādi, bet mentalitāte mums ir vienāda. Jūs man jautājāt par mērķiem. Man ir milzīgi mērķi. Es gribu cilvēkiem nodot to, lai viņi cits pret citu ir labestīgāki. Ja es tev varu palīdzēt, lieliski. Man neko par to prefi nevajag.

– **Kādu vērtību jūs saviem bērniem esat gribējis nodot?**

– To, ka galvenais ir strādāt. Un vēl gan bērniem, gan saviem studentiem saku, ka viņiem ir jācenšas tā, lai vienmēr būtu pirmie. Esi vislabākais, taču atceries, ka ceļš uz šo statusu nedrīkst būt izlauzts ar elkoņiem. Es zinu, par ko runāju, jo šādu parādību dažkārt esmu novērojis sev apkārt. Pat ja neviens neredz, kā tu savu konkurentu nogrūd no klints, tā darīt nedrīkst. Tev gluži vienkārši savs mērķis jāsasniedz, esot vislabākajam. Viens no veidiem, kā to izdarīt, – analizējot savas kļūdas. Ne vienmēr kļūdas vajag afišēt, sakot – tā ir

mana kļūda, es to pieļāvu. Galvenais ir to apzināties.

Reizēm ļoti svarīgi ir palikt pašam ar sevi, ar savu dvēseli un izvērtēt sevi. Katru dienu, kad aizej mājās, padomā, ko labu esi šodien izdarījis. Es bieži tā daru. Mans darbs ir darīt labu, bet es bieži apdomāju, vai darbā neesmu kādam pateicis ko sliktu, kaut vai tīri neuzmanības dēļ kādu aizvainojis.

Man pašam nekad nav bijusi kāre ar elkoņiem virzīties dzīvē uz priekšu. Iespējams, tā ir Dieva dota dāvana. Nekad pat neesmu pieļāvis domu – šo traucēkli vajadzētu novākt. Nekrietno veidu ir daudz. Pēc desmit gadiem es varbūt pateikšu, kā mani gribēja nostumt...

– **Man ir vēl viens jautājums – ko nozīmē būt Romanam Lācim?**

– (*Iesmejas.*) *Nothing special (nekas īpašs – angļu val. – aut.).* Man ļoti patīk šis teiciens, ko daudzi diemžēl izsmēja. Es strādāju no rīta līdz vakaram. Daru to, ko māku, kā man sanāk un kā es gribu. Un tajā nav nekas īpašs. Lūk, ko nozīmē būt man. ♥